

De problematiek in de gamma-wetenschappen

In de tijd van Dante was het Latijn de taal der geleerden. Niet alleen in zijn dichtwerken maar ook in zijn wetenschappelijke geschriften begon Dante in het Italiaans te schrijven. In de *Convivio*, een wijsgerig-letterkundig gastmaal, geeft hij drie redenen om de volkstaal te gebruiken:

1. de welgevoeglijkheid: de eigen taal dient het doel van de uiteenzetting beter;
2. de vrijgevigheid, het schenken aan velen. Naar de mening van Dante kon het Latijn niet de volle vrijgevigheid schenken, omdat de weldaad van de wetenschap niet de meerderheid van de mensen bereikt en omdat het Latijn gewoonlijk werd aangewend door schrijvers om er eigen eer en voordeel mee te behalen;
3. vanwege de natuurlijke liefde, aan de moedertaal verschuldigd.

In Nederland volgde Coornhert het voorbeeld om in de volkstaal te schrijven en verzorgde hij vele vertalingen, o.a. van de *Odyssee* en *Boethius*. Een intrigerende vraag is of het werk van Coornhert in Europa en daarbuiten niet veel bekender en beroemder zou zijn geworden indien hij net als Erasmus, Grotius en Spinoza in het Latijn zou hebben gepubliceerd.

Eén van de argumenten voor de volkstaal mag heden ten dage op zijn kop worden gezet: men bereikt meer mensen door juist niet in het Nederlands, maar bijvoorbeeld in het Engels te publiceren. Een ander argument geldt echter nog steeds: waarom zou de belastingbetaler verstoken moeten blijven van de beste producten van de maatschappijwetenschappen, zeker als deze de eigen maatschappij tot onderwerp van studie hebben gemaakt? Is een esoterische scheiding tussen geleerden en niet-geleerden wel zo bevorderlijk voor het vrijelijk beoefenen van de wetenschap?

De ogenschijnlijk zo gemakkelijk met een volmondig ja te beantwoorden vraag naar de wenselijkheid van het publiceren in de meest gangbare buitenlandse taal, het Engels, voor de gamma-wetenschappen, wil ik enigszins compliceren door niet voetstoots aan te nemen dat het Engels de voertaal moet worden voor de Nederlandse beoefenaren van de gamma-wetenschappen en dat publiceren in eigen volkstaal dan maar langzaam moet gaan verdwijnen. Ik loop op mijn conclusie vooruit door te beweren dat een tweetalenbeleid, dat wil zeggen publiceren zowel in het Nederlands als in het Engels of in een andere taal, de meest wenselijke en welgevoegelijke strategie is.

Ik noem eerst drie positieve redenen om zoveel mogelijk gebruik te maken van het Engels als wetenschapstaal:

1. het geeft een uitbreiding van de wetenschappelijke gemeenschap, het forum de wetenschap, waarin door meer personen de producten van eigen

bodem kunnen worden getoetst en gekritiseerd; hoe groter het forum, hoe sterker de toetsingsmogelijkheden van de wetenschappelijk theorie;

2. het geeft een betere verspreiding van wetenschappelijk kennis of biedt meer toepassingsmogelijkheden van deze kennis, ook voor niet wetenschaps-beoefenaren; dit is Dante's argument van de vrijgevigheid in moderne gedaante;

3. als het onderwerp van onderzoek zelf internationaal van aard is dan is het onzinnig om geen gebruik te maken van een internationale voertaal. Als iemand, bijvoorbeeld J. Breman, een onderzoek doet naar arbeidsverhoudingen op het Indiase platteland, dan ligt het voor de hand dat hij hierover verslag doet in één van de voertalen van het tweetalige India. Er zijn zeer vele onderwerpen te noemen van dergelijke internationale aard. Slechts publicatie in het Engels maakt het mogelijk om de juistheid van de beschrijving en de conclusies te controleren. Het forum-argument versterkt hier het objectargument.

So far, so good. Met deze drie redenen kunnen we in de toekomst het Nederlands als wetenschapstaal missen.

Interessanter wordt het echter om de vraag te stellen of deze drie positieve redenen ook gelden bij onderwerpen die bij uitstek betrekking hebben op de nationale samenleving en cultuur. Immers veel gamma-wetenschap heeft betrekking op hier te lande spelende verschijnselen en problemen, en de vraag is gewettigd of bij deze onderwerpen de argumenten voor volkstaal blijven gelden: het Nederlands is beter geschikt om zich correct uit te drukken, het publiek heeft er recht op en de natuurlijke liefde voor de moedertaal wordt er door bevredigd. We kunnen het Nederlands niet missen, we houden ervan. Ik wil deze vraag iets abstracter en theoretischer stellen. Zijn de onderwerpen van de gamma-wetenschappen, in tegenstelling tot de meeste onderwerpen van de natuurwetenschappen, niet zó zeer context- en cultuurgebonden, dat voor deze onderwerpen de onverbidelijke eis om het Engels als wetenschapstaal te gaan bezigen overdreven is? Sterker, zelfs tot spectaculaire vertekeningen kan leiden. Deze opmerking brengt enkele principiële en wetenschapstheoretische aspecten van ons probleem naar voren. Hoe verdraagt zich het cultureel pluralisme, dat de situatie is van vele hedendaagse samenlevingen, met de monistische, misschien wel imperialistische eis van één *lingua franca* van de moderne wetenschap, het Engels? Waarom dan het Engels en waarom niet het Spaans, het Russisch of het Chinees? Welke rol spelen taal en taaluniformering bij het behoud van cultureel pluralisme?

Ik zie twee problemen verbonden aan de contextgebondenheid van veel onderwerpen uit de gamma-wetenschappen. Ten eerste kan de verwaarlozing van de specifieke historische of culturele context van het onderwerp van onderzoek, opvallende misverstanden en onwaarheid opleveren. Ten tweede komt de vraag naar voren op welk abstractieniveau men cultuurgebonden verschijnselen kan en mag beschrijven zonder die verschijnselen grof onrecht aan te doen. Laat ik enkele voorbeelden geven.

1. Als een onderwijssocioloog onderzoek gedaan heeft naar de prestatieverschillen tussen bijzondere en openbare scholen in Nederland, de resultaten gaat presenteren in het Engels en deze wil vergelijken met soortgelijke vraagstellingen in het buitenland, komt al gauw de vraag aan de orde of de bijzondere scholen wel *private schools* genoemd kunnen worden. Voordat je het weet ben je bezig de geschiedenis van de verzuiling te beschrijven, de precieze uitleg en typische consequenties van het financieringsstelsel van scholen. De gewilde vergelijking gaat mank: bijzondere scholen zijn niet *private* en openbare scholen zijn niet *public* en de oplossing om dan maar te schrijven over *private state funded schools* roept veel verwarring en onbegrip op bij buitenlandse collega's. Wat voor het onderwijsstelsel geldt, geldt evenzeer voor de details van het sociale zekerheidsstelsel. Wie daarover exacte informatie wil geven in Engelstalige artikelen heeft erg veel ruimte nodig om alle specifieke kenmerken te beschrijven. Weinigen buiten Nederland zijn daar echt in geïnteresseerd.
2. Een blindedarmoperatie vindt grosso modo op eenzelfde wijze plaats in een ziekenhuis in Amsterdam, Tokyo en Washington, maar de arbeidsverhoudingen in de ziekenhuizen in die drie plaatsen zijn zo goed als onvergelykbaar, zodat de rol van de vakbeweging in Nederland nauwelijks nog vergelijkbaar is met die van de Amerikaanse *unions*. Hoe zijn zinvolle generalisaties dan nog mogelijk, en op welk uitsprakenniveau.
3. De toenmalige minister van Onderwijs, Van Kemenade, vond dat de positieve resultaten van de Zweedse achtjarige *Grunskola* in Nederland in een middenschool soortgelijke positieve resultaten teweeg zou brengen. Hij sloeg daarbij weinig acht op de diep gewortelde historische bijzonderheden van het Zweedse onderwijssysteem, dat nauwelijks enige overplanting van generalisaties toeliet.
4. Ik ben ooit betrokken geweest bij een vergelijkend onderzoek naar de rol van de advocatuur in negenentwintig landen. De belangrijkste uitkomst van al die vergelijkingen was dat een advocaat geen lawyer is en een notaris geen notary, dat universiteiten geen *universities* zijn, en *law schools* geen juridische faculteiten. Amerikaanse *lawyers* doen het werk dat in Nederland door o.a. notarissen, advocaten en makelaars gedaan wordt. Hoe meer je van één stelsel iets gaat afweten, van de historische wording en ontwikkeling, van de precieze bevoegdheden en dergelijke, hoe onvergelykbaarder het wordt.
5. Nederlandse psychologen die in het Engels over de rol van getuigen-deskundigen in het strafproces schrijven, veronderstellen dat die rol vergeleken kan worden met die in het Angelsaksische strafproces. Welke uitspraken en welke theorievorming zijn nog geldig als eenvoudig blijkt dat die rol in het accusatoire strafproces totaal anders is dan in het inquisitoire?
6. De tweede generatie immigranten in de Verenigde Staten waren de zonen en dochters van genaturaliseerde immigranten, die al een volledige generatie in Amerika verbleven. Men spreekt in Nederland over tweede generatie allochtonen en bedoelt dan de kinderen die zonder kennis van de Nederlandse taal in ons land komen. Zijn de wetenschappelijke theorieën over

tweede generaties in de twee culturele contexten nog wel onderling vergelijkbaar en bruikbaar? De tweede generatie hier moet Nederlands leren op strafte van boetes en uitzetting op het moment dat de wetenschappelijke elite discussieert over het afschaffen van het Nederlands voor hun onderlinge communicatie. Maar dit is een ironisch terzijde.

Ik gaf hier voorbeelden van onderwerpen waar de contextgebondenheid lastige vragen oproept van wetenschappelijke generaliseerbaarheid en juiste weergave. Dit probleem wordt nog verhevigd als normatieve onderwerpen, bijvoorbeeld de contextgebonden interpretatie van de rechten van de mens of van de bestrijding van discriminatie, aan de orde worden gesteld. Ik wil dit contextprobleem korthedshalve samenvatten met een anekdote, zo treffend onder woorden gebracht door de gevluchte Duits-Amerikaanse socioloog Alfred Schütz, die op de vraag of hij na twintig jaar Amerika uiteindelijk toch nog gelukkig was geworden antwoordde: *I am happy, aber glücklich bin ich nicht.*

Het probleem van de vertaalbaarheid of onvertaalbaarheid van culturele contexten is te ingewikkeld om het hier in vijf minuten af te doen. Ik breng het naar voren om een parmantige conclusie, nl. dat het Nederlands als wetenschapstaal voor de gamma-wetenschappen wel kan verdwijnen, te ondermijnen: niet op praktische, maar vooral op kennistheoretische en wetenschapsfilosofische gronden. De context ondermijnt de Angelsaksische generalisatiedrift in de gamma-wetenschappen. De conclusie is niet dat men dus niet in het Engels moet schrijven over al deze lastige nationale onderwerpen. Nee, de conclusie is dat men dat zo veel mogelijk moeten blijven doen, maar dat het niet-schrijven over al deze onderwerpen in de eigen taal het wetenschappelijke waarheidsvindingsproces, dat immers gericht is op zo gedetailleerd en zo juist mogelijke beschrijvingen en verklaringen, geweldig tekort doet. Mijn conclusie is dat je het ene moet doen en het andere niet laten, overigens een typisch Nederlandse oplossing.

Deze conclusie heeft wel de praktische consequentie dat alle pogingen om het schrijven in het Nederlands, ook als het gaat over Nederlandse onderwerpen, te devalueren en er in de facultaire of landelijke wetenschapspolitiek minder punten voor toe te kennen dan Engelstalige producten, gerelativeerd moeten worden. Wetenschapsbeoefening is geen wedstrijd om de eerste plaats in de top veertig, kan dus ook niet gemeten worden zoals met een Elo-rating voor schaakprofessionals of de wereldranglijst voor tennisprofs. Wetenschapsbeoefening is bij uitstek een coöperatief produkt, dat openbaarheid en collegialiteit veronderstelt, in mindere mate concurrentie. Al deze oneigenlijke elementen van het meten van output vertroebelen de serieuze discussie over het gebruik van het Nederlands en het Engels als wetenschapstaal. Als men echter toch doorgaat met het facultair of ministerieel goedgekeurde afkeuren van Nederlandse schrijfsels als wetenschappelijke producten, dan zal ik laconiek reageren met een oerhollands: *I don't care.* Ik zal doorgaan met het schrijven in het Nederlands, de plicht tot vrijgevigheid

van Dante in mijn achterhoofd, en ik zal de beste produkten daarvan uiteraard nog eens in het Engels publiceren.

